

А. П. Лелеченко,
д. держ. упр., професор,
професор кафедри публічного управління та адміністрування,
Державний університет "Київський авіаційний інститут"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0850-3724>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.16.264

ЕВОЛЮЦІЯ ЛОБІСТСЬКИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

A. Lelechenko,
Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Public Management and Administration, The State University "Kyiv Aviation Institute"

EVOLUTION OF LOBBYING PROCESSES IN THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM OF UKRAINE

У статті досліджено еволюцію лобістських процесів у системі публічного управління України. Проаналізовано історичні передумови становлення лобізму, окреслено основні етапи його трансформації: домінування неформальних і тіньових механізмів впливу; спроби нормативного врегулювання та інституціоналізації прозорих форм представлення інтересів у системі публічного управління. Обґрунтовано, що ключовими чинниками зміну лобістській сфері стали внутрішні політичні події 2004 та 2014 рр., зростання активності громадянського суспільства та імперативи європейської інтеграції. Встановлено, що прийняття Закону України "Про лобіювання" (2024) стало важливим етапом переходу до формалізованої моделі впливу на ухвалення рішень, яка базується на принципах відкритості, етичності та підзвітності. Обґрунтовано, що процес формування лобістських механізмів в Україні має гібридний характер: інституційні нововведення співіснують із тіньовими практиками та персоналізованими каналами впливу. Виявлено, що повноцінна імплементація нових правил потребує не лише нормативного оформлення, але й політичної волі, адміністративної спроможності та дієвого контролю з боку НАЗК. Систематизовано основні механізми лобістського впливу в Україні, які проявляються через різноманітні форми взаємодії: формальні, неформальні та політичні. Засвідчено наявність складної й суперечливої конфігурації взаємодії між формалізованими інструментами представлення інтересів і неформальними, тіньовими практиками впливу. Особливу увагу приділено аналізу практичного функціонування громадських рад, ролі експертного середовища, а також ризикам псевдо-громадських структур, які маскують лобізм під адвокацію. Узагальнено вплив зовнішніх чинників: Європейського Союзу, GRECO, OECD, Венеційської комісії на трансформацію українських лобістських практик. Обґрунтовано, що без ефективного впровадження стандартів прозорості, зокрема функціонування Транспарентного реєстру та етичного нагляду, реформа залишатиметься неповною. Підкреслено необхідність подальшого моніторингу, оцінки ефективності запроваджених механізмів та їх адаптації до практики управління, орієнтованої на відкритість, участь громадськості та дотримання принципів належного врядування.

The article presents a comprehensive study of the evolution of lobbying processes within Ukraine's public governance system. It analyzes the historical prerequisites for the development of lobbying, outlines the main stages of its transformation: the dominance of informal and opaque mechanisms of influence; attempts at regulatory formalization and institutionalization of transparent forms of interest representation. It is substantiated that key factors driving change in the lobbying sphere were the political events of 2004 and 2014, the growing activity of civil society, and the imperatives of European integration. The adoption of the Law of Ukraine "On Lobbying" (2024) is identified as a critical milestone in the transition toward a formalized model of influence based on the principles of openness, ethics, and accountability. It is argued that the development of lobbying mechanisms in Ukraine remains hybrid in nature, combining institutional innovations with shadow practices and personalized channels of influence. The article emphasizes that full implementation of new rules requires not only legal codification but also political will, administrative capacity, and effective oversight by the National

Agency on Corruption Prevention (NACP). The main mechanisms of lobbying influence in Ukraine, which manifest themselves through various forms of interaction: formal, informal, and political, are systematized. The analysis reveals a complex and contradictory configuration of interaction between institutionalized tools of interest representation and informal, shadow practices. Special attention is given to the functioning of public councils, the role of expert communities, and the risks posed by pseudo-civil society organizations that disguise lobbying as advocacy. The impact of external actors-such as the European Union, GRECO, OECD, and the Venice Commission-on the transformation of Ukrainian lobbying practices is summarized. It is argued that without effective implementation of transparency standards, including a functioning Lobbyist Register and ethical oversight, the reform will remain incomplete. The need for ongoing monitoring, evaluation of implemented mechanisms, and their adaptation to governance practices focused on openness, public participation, and good governance is emphasized.

Ключові слова: лобізм, публічне управління, демократизація, інституціалізація, прозорість, відкритість, громадянське суспільство, євроінтеграція, механізми лобістського впливу, принципи належного врядування.

Key words: lobbying, public governance, democratization, institutionalization, transparency, openness, civil society, European integration, lobbying mechanisms, principles of good governance.

У сучасному демократичному суспільстві лобізм визнається легітимним інструментом впливу на процеси ухвалення рішень, що дозволяє різним соціальним групам, бізнесу та громадянському суспільству представляти та захищати свої інтереси. Водночас в Україні лобістські практики тривалий час залишались переважно неформальними, що зумовило викривлення їх сутності, ототожнення з корупцією та кулуарними впливами. На тлі євроінтеграційних процесів, демократизації політичної системи та зростаючої уваги до прозорості публічного управління, лобізм поступово трансформується, набуваючи нових рис і форм.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Актуальність дослідження еволюції лобістських процесів в Україні зумовлена потребою осмислення їх трансформації в контексті розвитку демократичних інститутів, утвердження принципів прозорості та підзвітності публічного управління. Попри численні спроби врегулювати лобістську діяльність на законодавчому рівні, в Україні досі не створено сталих інституційних рамок для легітимного представлення інтересів різних соціальних груп. Це спричиняє домінування тіньових форм впливу, слабкість механізмів контролю та низький рівень довіри до публічної влади. Наукове осмислення генези становлення лобізму, його практичних проявів та зовнішніх детермінант обумовлює активізацію наукових пошуків із питань вироблення обґрунтованих підходів до подальшої інституціоналізації лобістської діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Важливості наукового осмислення лобізму як елементу демократичного врядування присвячені праці таких вітчизняних дослідників як О. Костюшка, А. П. Над-

точієвої, а також аналітичні огляди Агентства законодавчих ініціатив [1—3]. Автори простежують поступову трансформацію лобістських практик від неформальних і тіньових форм до спроб формалізації процедур представлення інтересів, що активізувались після суспільно-політичних зрушень 2004 і 2014 років. Однак ці наукові розробки [2; 10; 11] наголошують на суперечливості цього процесу: незважаючи на прийняття Закону "Про лобіювання" (2024), зберігається домінування неформальних впливів, а ефективність нових механізмів залишається обмеженою. Це вимагає подальшого аналізу динаміки й логіки еволюції лобізму в системі публічного управління України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є комплексний аналіз еволюції лобістських процесів у системі публічного управління України, виявлення ключових етапів трансформації лобістської діяльності, факторів, що впливали на зміни в цій сфері, а також оцінка сучасного стану та викликів, пов'язаних із балансуванням між формальними та неформальними практиками лобіювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Історія становлення лобістських процесів в Україні є складною та суперечливою. З моменту здобуття незалежності у 1991 році українська держава неодноразово стикалася з потребою забезпечення представництва інтересів різних соціальних груп у процесі формування публічної політики. Однак відсутність сталих інституційних рамок для регулювання лобістської діяльності спричинила домінування неформальних та тіньових форм впливу на органи влади. Перші десятиліття незалежності характеризувались функціонуванням лобістських практик у переважно неформальному вимірі. Політичні та економічні еліти використовували особисті зв'язки, кулуарні домовленості та "телефонне право" як

головні інструменти впливу на законодавчі та виконавчі органи. Відсутність законодавчого врегулювання лобіювання дозволяла уникати прозорості й публічної відповідальності, що, у свою чергу, посилювало корупційні ризики та знижувало довіру до державних інституцій.

У 2009 році Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію проєкту Закону України "Про вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів" (Розпорядження № 448-р), яка вперше зафіксувала потребу у формалізації механізмів громадського та експертного впливу на прийняття управлінських рішень. Цей документ заклав підґрунтя для поступового зміщення фокусу від неформального впливу до спроб прозорого та інституціолізованого представлення інтересів громадянського суспільства [1].

Незважаючи на численні ініціативи, тривалий час жоден із законопроєктів не набував чинності, що зумовлювало правову невизначеність у цій сфері. Як зазначено в аналітичному огляді Агентства законодавчих ініціатив, упродовж 2010—2020-х років в Україні зберігався дуалізм між необхідністю правового врегулювання лобізму та фактичним спротивом окремих політичних гравців, зацікавлених у збереженні тіньових практик впливу [2].

Водночас справжнім каталізатором трансформацій у сфері лобізму стали політичні трансформації 2004 та 2014 років: Помаранчева революція та Революція Гідності. Обидва етапи супроводжувались посиленням громадського тиску на владу, зростанням ролі неурядових організацій та активізацією процесів демократизації. Громадянське суспільство почало відігравати більш помітну роль у формуванні публічної політики, а потреба у встановленні прозорих процедур взаємодії з владою стала очевидною.

У дослідженні О. Костюшко підкреслюється, що ці події стали передумовою для поступового формування суспільного запиту на легітимні механізми представлення інтересів. Водночас вони спричинили активізацію політичних дискусій щодо необхідності нормативного врегулювання лобістських практик, зокрема шляхом ухвалення відповідного законодавства [3].

Як зазначалось вище, завдяки глибоким політичним і суспільним трансформаціям стала можливою зміна парадигми ставлення до лобізму. Зросла суспільна вимогливість до прозорості управлінських рішень, з'явилися нові громадські платформи, аналітичні центри та коаліції, які почали виступати суб'єктами публічної адвокації.

Ці зміни поступово формували в суспільстві розуміння необхідності відкритого та регульованого впливу на владні рішення як елементу демократії. Крім того, у контексті європейської інтеграції України, зокрема в рамках Угоди про асоціацію з ЄС, зросли вимоги до прозорості публічного сектору, антикорупційних стандартів і належного врядування. Міжнародні організації, включаючи Раду Європи, Групу держав проти корупції (Group of States against Corruption, GRECO) та Організацію економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD), неодноразово вказували на потребу створення прозорих механізмів лобіювання як інструменту запобігання корупції й підвищення ефективності управління [4].

Документ Парламентської асамблеї Ради Європи "Лобіювання у демократичному суспільстві (Європейський Кодекс етики з лобіювання)" від 05.06.2009 № 11937 містить рекомендації щодо розроблення Європейського кодексу поведінки у галузі лобіювання, який базується на принципах прозорості, чіткого визначення понять, реєстрації лобістів та консультацій з ними при розробці законодавства [5].

Упродовж 2010—2020-х років лобізм в Україні залишався сферою з високим рівнем непрозорості, що спричиняло стійку асоціацію з тіньовими практиками, а не з легітимними механізмами впливу. Основним фактором такої ситуації була відсутність спеціального законодавства, яке б встановлювало чіткі правила, межі та інституційні процедури здійснення лобістської діяльності.

Очевидно, що у зазначений період основними каналами впливу на процеси публічного управління були:

- неформальні зв'язки між бізнесом і владою, що проявлялися у лояльності політичних акторів до фінансових донорів, прихованій підтримці певних ініціатив або лобіюванні потрібних рішень поза офіційною процедурою;

- кулуарні домовленості та "ручне" управління, що підривали принципи правової держави;

- формально створені, але де-факто контрольовані громадські ради, діяльність яких не забезпечувала справжнього представлення інтересів громадськості.

Така ситуація створювала фундаментальні ризики для антикорупційної політики, посилювала нерівність доступу до ухвалення рішень і підтримувала патронально-клієнтельські зв'язки в системі публічного управління. Закон України "Про засади державної антикорупційної політики на 2021—2025 роки" визначає проблему непрозорого представлення інтересів та лобізму як одну з основних загроз демократичному врядуванню. Зокрема, в документі зафіксовано необхідність імплементації механізмів, що забезпечують публічність взаємодії посадових осіб із представниками інтересів, включаючи створення реєстрів, декларування контактів і етичне регулювання таких відносин [6].

Після тривалих дискусій і відкладених ініціатив у 2024 році відбулася визначна подія — ухвалення Закону України "Про лобіювання". Цей нормативний акт, прийнятий 23 лютого 2024 року та підписаний 12 березня Президентом України, відкрив нову сторінку в розвитку інституту лобізму в нашій державі [7]. Закон заклав нормативну основу інституціалізації впливу на процеси прийняття політичних рішень. У документі регламентується визначення лобізму як цілеспрямованого впливу на суб'єктів владних повноважень з метою ухвалення або не ухвалення конкретного нормативно-правового акта чи рішення. У межах цього визначення закон впроваджує прозору процедуру здійснення лобістської діяльності, встановлює етичні стандарти поведінки її суб'єктів та делегує НАЗК функції контролю й нагляду за дотриманням антикорупційних норм. Важливою інновацією є створення Транспарентного реєстру лобістів — інструменту відкритості та публічної підзвітності у сфері представництва інтересів. Водночас закон чітко розмежовує професійну лобістську діяльність та некомерційну адвокацію, визнаючи останню як окрему форму гро-

мадського впливу, що не має ознак комерційного лобізму та здійснюється переважно в межах участі громадянського суспільства у публічній політиці.

Однак уже на етапі імплементації було виявлено низку викликів і зауважень. У спільній заяві провідних бізнес-асоціацій України (зокрема ЕВА) було підкреслено важливість забезпечення чітких і збалансованих процедур, уникнення надмірного адміністративного навантаження на бізнес, а також необхідність узгодження законодавства з європейськими стандартами. Крім того, запуск реєстру лобістів, запланований на січень 2025 року, було перенесено на вересень 2025 року через технічні та нормативні неузгодженості [8].

Таким чином, історичний аналіз свідчить про поступову трансформацію лобізму в Україні: від неформальних і непрозорих механізмів впливу до спроб створити відкриту, контрольовану та етичну систему представлення інтересів. Цей шлях пройдено під впливом внутрішніх (громадський тиск, політичні кризи) та зовнішніх (євроінтеграція, міжнародні стандарти) чинників, що визначають особливості сучасного етапу інституційного оформлення лобістської діяльності в системі публічного управління.

Зростання суспільного запиту на прозорість і законодавчу регламентацію лобізму, обумовлює потребу обґрунтування основних механізмів лобістського впливу в Україні, які проявляються через різноманітні форми взаємодії, що є особливо важливим для оцінки ефективності інституціональних змін. Відтак видається необхідним аналіз співвідношення між формалізованими процедурами представлення інтересів та неформальними, тіньовими практиками впливу.

В Україні структура лобістського процесу все ще містить значний елемент інформальності, що ускладнює його нормативну визначеність та інституційну прозорість. Як зазначається у дослідженні Агентства законодавчих ініціатив [2], в рамках "обмежено відкритого" політичного простору, характерного для пост радянських країн (limited-access orders), одним із ефективних інструментів впливу залишаються приватні мережі політичного лобіювання — зокрема патрональні зв'язки, медіа-фінансування та практика "правок на замовлення". Така неформалізована модель представлення інтересів посилює ризики політичної корупції, створює нерівний доступ до ухвалення рішень і призводить до падіння суспільної довіри до органів публічної влади.

Особливо небезпечними є псевдо-інститути громадянського суспільства як прикриття для інтересів фінансово-політичних груп, що додає непрозорості та ускладнює розмежування між адвокацією й прихованим лобізмом.

Одним із ключових кроків на шляху до формалізації механізмів представництва інтересів стало запровадження у 2010 році громадських рад згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 996 [9]. Ці консультативно-дорадчі органи було створено як інституційну платформу для забезпечення регулярного громадського моніторингу діяльності органів виконавчої влади. Утім, до 2019 року процедура формування складу рад залишалась централізованою та недостатньо прозорою, а сама практика не була захищена від "адміністративного" втручання. Незважаючи на значний потенціал гро-

мадських рад як інструменту впливу громадянського суспільства, їх ефективність обмежувалася низкою організаційних проблем — зокрема недосконаліми процедурами, низьким рівнем представництва соціальних вразливих груп та недостатньою інклюзивністю [10].

Вищенаведене дозволяє узагальнити основні механізми лобістського впливу (формальні, неформальні та політичні) в Україні, які проявляються через різноманітні форми взаємодії та мають певні особливості прояву (табл. 1).

Такий підхід дозволяє виявити ключові характеристики кожного механізму, їхню роль у процесах представлення інтересів, а також типові прояви, що мають практичне значення для аналізу ефективності та доброчесності впливу.

Разом із цим, узагальнений аналіз механізмів лобістського впливу та форм взаємодії в системі публічного управління України демонструє наявність складної та внутрішньо суперечливої конфігурації представлення інтересів.

З одного боку, інституціалізовані механізми, такі як публічні консультації, електронні петиції, громадські ради, експертні платформи, юридично закріплені в нормативному полі й формально відповідають принципам відкритості та участі громадськості у процесі прийняття рішень. Проте їхня ефективність на практиці залишається обмеженою через брак належного процедурного супроводу, низький рівень впливовості рекомендацій та обмежений доступ до процесів прийняття стратегічних рішень. Як наслідок, ці механізми на сучасному етапі переважно виконують функцію декларативної прозорості без системного впливу на формування політик. Тобто спостерігається поступове формування формалізованих інструментів участі, які покликані забезпечити прозорість і публічну легітимність.

З іншого — неформальні та тіньові практики впливу, що включають персоналізовані політичні зв'язки, кулуарні перемовини, цільові медіа-кампанії, а також втручання через афілійовані громадські утворення чи бізнес-структури, залишаються домінуючим каналом впливу на владні рішення. Ці механізми часто функціонують поза межами легітимного публічного простору, що породжує глибокі корупційні ризики, сприяє нерівності доступу до влади й підриває довіру до інституцій публічного управління. Така дуальність посилює виклики для інституціоналізації лобізму, знижує довіру до процесів ухвалення рішень і вимагає впровадження більш структурованих, етично орієнтованих форм публічної взаємодії.

Як зазначалось вище, ухвалення Закону України "Про лобіювання" у 2024 році стало спробою компенсувати структурну асиметрію між тіньовими й відкритими механізмами лобістського впливу. Закон уперше створює підґрунтя для легальної діяльності лобістів, передбачаючи обов'язкову реєстрацію суб'єктів лобіювання, декларування контактів з посадовцями, дотримання етичних стандартів і здійснення нагляду за дотриманням норм через Національне агентство з питань запобігання корупції [7]. У науковому контексті це можна розглядати як інституційну спробу формалізувати лобізм у межах публічного інтересу та легітимізувати

Таблиця 1. Класифікація механізмів лобістського впливу в Україні за формами взаємодії та особливостями прояву

Тип механізму	Форма взаємодії	Основні характеристики / ознаки	Типові прояви в українській практиці	Ризики / виклики / оцінка ефективності
Формальний	інституційно регламентована участь у процесах ухвалення рішень	законодавча визначеність, прозора процедура, офіційна підзвітність	участь у громадських слуханнях, експертних радах, подання пропозицій через депутатів	<i>Ризики:</i> формалізація без реального впливу; імітація участі в умовах політичної закритості; обмежений доступ для неінституційних груп (особливо локальних ініціатив і соціально вразливих верств). <i>Виклики:</i> забезпечення реальної репрезентативності; необхідність модернізації процедур участі; балансування між експертністю й відкритістю. <i>Оцінка ефективності:</i> високий потенціал для прозорості та легітимності; ефективність залежить від ступеня включення громадськості та інституційної спроможності органів влади.
	Транспарентний реєстр лобістів (з 2024 року)	реєстрація суб'єктів лобіювання, декларування контактів, дотримання етичних норм	ініціативи з боку законодавців щодо запровадження реєстру на базі НАЗК; обговорення механізмів реєстрації суб'єктів лобістської діяльності у проєктах законів; використання концепції реєстру в аналітичних матеріалах та реформацийних дискусіях	<i>Ризики:</i> можливість формального існування без реальної дії; небажання суб'єктів впливу реєструватися; ризик вибіркового або політизованого контролю <i>Виклики:</i> створення дієвої нормативної бази, інституційна спроможність НАЗК, цифровізація доступу. <i>Ефективність:</i> високий потенціал для прозорості та публічної легітимності; обмежена ефективність без належного впровадження та громадського контролю.
	Публічні кампанії та адвокація	акції, петиції, інформаційні кампанії для формування громадської думки і тиску на владу	кампанії щодо захисту прав людини, екології, медичних реформ, антикорупційної політики; ініціативи неурядових організацій, активістів, медіа та експертних спільнот з публічним просуванням змін; застосування механізмів електронних петицій, фейсбук-акцій, суспільного тиску на законодавчі органи.	<i>Ризики:</i> фрагментарність, залежність від донорського фінансування, ризик маргіналізації тем. <i>Виклики:</i> забезпечення представництва вразливих груп, витримка постійного тиску, координація з органами влади. <i>Ефективність:</i> висока мобілізаційна здатність, вплив на суспільну думку, здатність ініціювати зміни навіть без формального доступу до влади.
Неформальний	персоналізовані, тіньові або ситуативні канали впливу	відсутність формального регулювання, закритість, нерівний доступ до ухвалення рішень	патронально-клієнтельські зв'язки, медіа-фінансування, аналітика «на замовлення»	<i>Ризики:</i> непрозорість ухвалення рішень; корупційні зловживання; нерівний доступ до впливу, що порушує принципи демократичного представництва. <i>Виклики:</i> неможливість нормативного врегулювання без політичної волі; перешкоди до інституціоналізації доброчесних практик; дестабілізація публічного простору через концентрацію впливу в закритих групах. <i>Оцінка ефективності:</i> висока результативність для обмежених інтересів у короткостроковій перспективі; вкрай низька системна ефективність та високі репутаційні втрати для влади.
Політичний	вплив через політичну участь, союзнитство або мобілізацію ресурсів	політична координація, ідеологічне узгодження або стратегічна підтримка	співпраця з партіями, участь у виборах, формування коаліцій, лобіювання призначень	<i>Ризики:</i> конфлікт інтересів та політична заангажованість; ризик перетворення інституційної взаємодії на інструмент політичного тиску; залежність від політичної кон'юнктури. <i>Виклики:</i> забезпечення прозорості участі в партійних процесах; розмежування лобізму та політичної мобілізації; потреба в кодексах етичної взаємодії для зниження маніпуляцій. <i>Оцінка ефективності:</i> здатність акумулювати ресурси для системних змін; ефективність варіюється залежно від політичної стабільності та рівня громадського контролю.

Джерело: складено автором.

його як частину демократичного процесу формування політики.

Додаткову нормативну вагу цьому процесу надали ухвалені 01 жовтня 2024 року Правила етичної поведінки лобістів, що передбачають чітко визначені стандарти відкритості (зокрема, розкриття інформації про клієнтів і суть лобістської активності), запобігання конфлікту інтересів та заборону корупційних дій. Проте,

незважаючи на нормативне закріплення таких правил, у практичному вимірі на сьогодні ще не напрацьовано механізмів ефективного контролю за їх виконанням. Залишається відкритим питання інституційної спроможності НАЗК здійснювати постійний моніторинг відповідності лобістської діяльності встановленим стандартам, особливо в умовах потенційного опору з боку акторів, зацікавлених у збереженні неформального статус-кво.

Отже, наявність функціонального, публічно доступного та технічно життєздатного реєстру лобістів постає як критичний елемент для успішної імплементації закону. Без нього навіть найкращі етичні приписи залишатимуться номінальними. На нашу думку, перспективи подальшого утвердження прозорості лобістської моделі в Україні безпосередньо залежать від поєднання трьох чинників: нормативної чіткості, процедурної реалізації та політичної волі до реального відкриття процесу ухвалення публічних рішень.

Продовжуючи аналіз формування лобістських процесів у системі публічного управління України, розглянемо вплив зовнішніх акторів, зокрема ЄС та міжнародних організацій, на еволюцію підходів до лобістської діяльності в Україні.

У процесі європейської інтеграції Україна опинилась під сильним тиском щодо впровадження стандартів прозорості та підзвітності лобізму, які притаманні країнам-членам ЄС. Зокрема, у наукових працях зазначається, що такі країни запровадили обов'язкові реєстри лобістів, вимоги щодо оприлюднення даних про зустрічі з посадовцями та етичні кодекси, що обмежують "астротрафінг" і непрозорі фінансові впливи [11]. Цей європейський практичний досвід став орієнтиром для українських законодавчих ініціатив.

Важливу роль у транскордонному процесі має GRECO, яка в своїх щорічних звітах наголошує на необхідності реєстрів, інформування про контакти та їх сутність, а також на значенні практик відкритості як засобу боротьби з корупцією та відновлення довіри громадянськості. Співпраця з GRECO також фіксує прогрес у законодавчому регулюванні лобізму в Україні, зокрема після ухвалення Закону "Про лобіювання" [7].

Також істотний вплив мають рекомендації Єврокомісії, OECD та Венеційської комісії, які включили законодавче врегулювання лобізму як одну з ключових умов євроінтеграційного прогресу України. Зокрема, такі рекомендації зазначені як обов'язкові для належної імплементації Угоди про асоціацію та DCFTA, вимагаючи гармонізації українського законодавства до рівня країн-членів ЄС [12].

Очевидно, що без урахування європейських стандартів, зокрема прозорості фінансування, чітких термінологічних розмежувань між лобізмом і адвокацією, а також санкцій за порушення, законодавчі зміни можуть залишитися декларативними. У цьому контексті доцільним є узагальнення основних напрямів впливу зовнішніх акторів на трансформацію лобістських практик в Україні. Зведену інформацію наведено у таблиці 2.

Таким чином, вплив зовнішніх акторів, передусім інституцій Європейського Союзу, Ради Європи та Організації економічного співробітництва і розвитку, сформував багаторівневу модель трансформаційного впливу на лобістські процеси в Україні. Вона включає нормативно-правовий тиск, імплементацію етичних та організаційних стандартів, а також адаптацію усталених

Таблиця 2. Зовнішні чинники лобістської діяльності в Україні

Зовнішні актори	Основні напрями впливу
Європейський Союз	Гармонізація законодавства; запровадження етичних стандартів, що обмежують «астротрафінг» і непрозорі фінансові впливи; підтримка прозорості лобізму; впровадження обов'язкових реєстрів лобістів
Рада Європи (GRECO)	Антикорупційні стандарти, моніторинг імплементації прозорості лобізму, наголошення на значенні відкритості для боротьби з корупцією та відновлення довіри
Міжнародні організації (OECD, Венеційська комісія, Transparency Intl.)	Рекомендації щодо гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, наголошення на значенні відкритості для боротьби з корупцією та відновлення довіри, підтримка реформ як умови євроінтеграції України
Фінансові донори та грантові структури	Підтримка адвокаційних кампаній, розвиток громадянського суспільства
Міжнародні корпорації	Формування запиту на легітимні механізми лобіювання, адаптація корпоративних практик до українського контексту

Джерело: складено автором.

європейських практик до національного адміністративного контексту. У результаті формується специфічна модель лобізму, що ґрунтується на поєднанні європейських засад прозорості, підзвітності та доброчесності з урахуванням інституційної спадщини та практик української системи публічного управління. Така гібридна модель лобістської взаємодії вимагає подальшого наукового осмислення її ефективності, внутрішньої логіки розвитку та потенціалу до системної інституціоналізації в умовах демократизації політичної системи.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження дозволило з'ясувати етапи, чинники та особливості еволюції лобістських процесів у системі публічного управління України. В історико-інституційному контексті виявлено, що лобізм в Україні тривалий час функціонував переважно у тіншовому полі, базуючись на неформальних механізмах впливу, персоналізованих політичних зв'язках та обмеженому залученні громадськості до процесів ухвалення рішень. Лише упродовж останнього десятиліття спостерігається перехід до формалізованих підходів, який був зумовлений як внутрішнім суспільним запитом, так і зовнішнім інституційним тиском.

Аналіз динаміки трансформацій дозволив оцінити метаморфозу лобізму в Україні від його неформального і часто непрозорого впливу на процеси публічного управління до інституціалізації базових нормативних засад прозорого лобіювання, що знайшло відображення в ухваленні профільного закону; виокремити ключові вектори реформування: зростаючу активність громадянського суспільства після політичних криз 2004 та 2014 років; спроби створення каналів публічного представлення інтересів, а також впровадження європейських стандартів прозорості, етичності та підзвітності в процесі ухвалення рішень.

Подальші наукові розвідки мають зосередитися на оцінці ефективності імплементації Закону України "Про лобіювання", аналізі механізмів функціонування Транспарентного реєстру, моніторингу етичної поведінки учасників лобістських процесів, а також на вивченні

міжнародного досвіду інтеграції прозорого лобізму в систему публічного управління в сучасних умовах демократичного розвитку.

Література:

1. Про схвалення Концепції проекту Закону України "Про вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів": розпорядження КМУ від 22 квітня 2009 р. N 448-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448-2009-%D1%80#Text>
2. Незалежний український аналітичний центр. Агентство законодавчих ініціатив. Лобіювання в законі або закон про лобіювання: українські реалії. 2023. URL: <https://parlament.org.ua/en/analytics/lobbying-in-law-or-law-on-lobbying-ukrainian-realities/>
3. О. Костюшко. Новітній досвід законодавчого регулювання лобіювання в Європі. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2024. Том 29, № 2. URL: <https://elar.navs.edu.ua/items/68cdc8c2-9104-4c7b-ba1d-dfe3b1b45e84>
4. GRECO закликає європейські уряди підвищити прозорість і підзвітність лобізму. Офіс Ради Європи в Україні. 2022. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/greco-urges-european-governments-to-increase-transparency-and-accountability-of-lobbying>
5. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. PACE. Lobbying in a democratic society (European Code of conduct on lobbying). 2009. URL: <https://pace.coe.int/en/files/12205>
6. Про засади державної антикорупційної політики на 2021—2025 роки: закон України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n8>
7. Про лобіювання: закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-20#Text>
8. Спільна заява бізнес-асоціацій щодо змін до Закону України "Про лобіювання". URL: <https://eba.com.ua/biznes-spilnota-vyslovlyuye-vdyachnist-komitetu-vru-z-pytan-pravovoyi-polityky-za-nadannya-vysnovku-pro-rekomendatsiyu-parlamentu-pryjnyaty-zakonoprojekt-13339-ta-zaklykaye-parlament-uhvalyty-zakonopr/>
9. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова КМУ від 3 листопада 2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>
10. Pyrogo D., Gryshchenko M., Verbytsky I. Kyiv: interaction of local authorities and civil society. 2019. URL: <https://mistosite.org.ua/en/articles/kyiv-interaction-between-local-authorities-and-civil-society>
11. Надточієва А. П. Закон про лобіювання: виклики на шляху до євроінтеграції. Наукові записки Львівського університету бізнесу і права. 2024. URL: № 40. <https://nzlubb.org.ua/index.php/journal/article/view/1079>
12. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2024 рік. URL: <https://surl.li/lfewis>

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2009), Resolution "On Approval of the Concept of the Draft Law of Ukraine 'On Public Participation in the Adoption of Normative Legal

Acts': No. 448-p", Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448-2009-%D1%80#Text> (Accessed: 08 February 2025).

2. Independent Ukrainian Analytical Center, Agency for Legislative Initiatives (2023), "Lobbying in Law or the Law on Lobbying: Ukrainian Realities", Available at: <https://parlament.org.ua/en/analytics/lobbying-in-law-or-law-on-lobbying-ukrainian-realities/> (Accessed: 11 March 2025).

3. Kostushko, O. (2024), "Recent Experience of Legal Regulation of Lobbying in Europe", Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs, Vol. 29, No. 2, Available at: <https://elar.navs.edu.ua/items/68cdc8c2-9104-4c7b-ba1d-dfe3b1b45e84> (Accessed: 14 March 2025).

4. Council of Europe Office in Ukraine (2022), "GRECO Urges European Governments to Increase Transparency and Accountability of Lobbying", Available at: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/greco-urges-european-governments-to-increase-transparency-and-accountability-of-lobbying> (Accessed: 21 February 2025).

5. Parliamentary Assembly of the Council of Europe (2009), "Lobbying in a Democratic Society (European Code of Conduct on Lobbying)", Available at: <https://pace.coe.int/en/files/12205> (Accessed: 17 April 2025).

6. Verkhovna Rada of Ukraine (2021), Law of Ukraine "On the Principles of State Anti-Corruption Policy for 2021—2025", Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n8> (Accessed: 08 February 2025).

7. Verkhovna Rada of Ukraine (2024), Law of Ukraine "On Lobbying", Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-20#Text> (Accessed: 27 April 2025).

8. European Business Association (2024), "Joint Statement of Business Associations Regarding Amendments to the Law of Ukraine 'On Lobbying'", Available at: <https://eba.com.ua/biznes-spilnota-vyslovlyuye-vdyachnist-komitetu-vru-z-pytan-pravovoyi-polityky-za-nadannya-vysnovku-pro-rekomendatsiyu-parlamentu-pryjnyaty-zakonoprojekt-13339-ta-zaklykaye-parlament-uhvalyty-zakonopr/> (Accessed: 9 March 2025).

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2010), Resolution "On Ensuring Public Participation in the Formation and Implementation of State Policy", Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> (Accessed: 21 April 2025).

10. Pyrogo D., Gryshchenko M. and Verbytsky I. (2019), "Kyiv: Interaction of Local Authorities and Civil Society", Journal about the City, Available at: <https://mistosite.org.ua/en/articles/kyiv-interaction-between-local-authorities-and-civil-society> (Accessed: 26 May 2025).

11. Nadtochiieva, A.P. (2024), "The Law on Lobbying: Challenges on the Path to European Integration", Scientific Notes of the Lviv University of Business and Law, vol. 40, Available at: <https://nzlubb.org.ua/index.php/journal/article/view/1079> (Accessed: 28 May 2025).

12. Government Office for Coordination of European and Euro-Atlantic Integration (2024), "Association Agreement Implementation Report Between Ukraine and the European Union", Available at: <https://surl.li/lfewis> (Accessed: 15 April 2025).

Стаття надійшла до редакції 15.07.2025 р.